

Metafizika u enciklici *Fides et ratio*

Borislav DADIĆ

Sažetak

U vremenu kada se gubi povjerenje u sposobnost ljudskog uma da dosegne istinu, a sama se filozofska spoznaja dovodi u pitanje, enciklika vrlo energično ukazuje na čovjekovu metafizičku sposobnost. Autorovo nastojanje u ovom članku ide za tim da istraži kakvo mjesto i koju važnost ima metafizika u ovoj enciklici. Analizom povijesnog razvoja metafizike dolazi se do njezina vrhunca u metafizici bitka Tome Akvinskog, koja se temelji na aktu bivstvovanja (actus essendi) kao na svom prvom principu. Potom se ističe nužnost takve metafizike za teološke discipline, a posebice za fundamentalnu, dogmatsku i moralnu teologiju.

Papa Ivan Pavao II. ne prestaje ugodno iznenađivati svojim jasnim i dubokim enciklikama. Tako je nakon prevažnih enciklika *Veritatis splendor* i *Evangelium vitae*, obdario svijet i ovom iznimno važnom enciklikom *Fides et ratio*. Ona se pojavljuje u vremenu kada se filozofska spoznaja sve više dovodi u pitanje, a o metafizičkoj malo tko i govori. Mi ćemo u ovome članku nastojati istražiti kakvo mjesto i važnost zauzima metafizika u ovoj enciklici.

Prvi trag metafizičke refleksije susrećemo u pozivanju enciklike na poznato mjesto iz *Poslanice Rimljanima* (1,20), gdje stoji da »oči uma« preko stvorenja mogu dospjeti do spoznaje Boga. Tom se tvrdnjom čovjeka upućuje ne samo na bliže uzroke stvorenja koje susrećemo oko sebe, bez obzira s kakvom znanstvenom točnošću i s kakvom znanstvenom metodom to možemo postići, nego ga se upućuje na nužno istraživanje prvih, a to znači metafizičkih uzroka bića. Time se potvrđuje »metafizička sposobnost čovjekova«,¹ jer on doista može spoznati metafizički uzrok koji se nalazi na izvoru svake osjetilne stvarnosti. To znači da je na samom izvoru stvaranja svijeta Bog predvidio i obdario čovjeka tom metafizičkom sposobnošću, da se preko stvorenja snagom svoga uma uspe do svoga Stvoritelja. To što današnjem čovjeku to nije jasno posljedica je istočnoga, kao i pojedinačnih grijeha.

To što je čovjek obdaren sposobnošću da spozna metafizičke istine, ne znači da je on ontološki samodostatno biće. Ta, već je *Knjiga postanka* opisom Edenskog vrta i stabla spoznaje dobra i zla (usp. Post 2,17) upućivala na metafizičku nedostatnost čovjekova bića. Naime, čovjek nije mogao samo s pomoću svojih

1 *Fides et ratio* (FR) 22.

sposobnosti razlučivati dobro od zla, nego »se je morao pozvati na neki viši princip«.²

Enciklika u razlikovanju i suprotstavljanju mudrosti Božje i mudrosti ovoga svijeta, vidi nužnost da se pronađu drukčiji putovi refleksije o objavljenoj mudrosti. Mi se usuđujemo reći da jedan od njih može biti metafizički nauk o analogiji bića. Naime, moguć je samo analogan govor, jer dubina božanske mudrosti nadilazi naš način poimanja i izražavanja, te »razbija krug naših uobičajenih shema refleksije, koji nisu u stanju izraziti je na adekvatan način«.³ Mudrost ovoga svijeta, na žalost, isključuje metafiziku prvog i transcendentnog uzroka i pokušava ovaj svijet imanentno utemeljiti. Zato ova »mudrost« nije znala u svojoj nemoći prepoznati temelj svoje moći, dok nam to božanska Objava nesumljivo potvrđuje sljedećim riječima: »Jer kad sam slab, onda sam jak« (2 Kor 12,10).

Svetom Ocu je na poseban način na srcu ljudska osoba, stoga on jasno kaže da je točno da se osoba ostvaruje na osnovi slobodnog izbora vrijednosti. Međutim, veoma je važno da te vrijednosti budu istinite, jer »samo istinite vrednote mogu usavršiti osobu i njezinu narav dovesti do ostvarenja«.⁴ A te istinite vrednote čovjek ne može pronaći zatvarajući se u sebe, nego se nužno treba otvoriti mogućnosti da ih pronađe u dimenzijama koje ga nadilaze. Jedino tako svatko može postati on sâm, te dozrijeti u slobodnu i zrelu osobu. A upravo metafizička refleksija omogućuje otvaranja našega uma prema transcendentnom.

Već je davno Aristotel uočio da »svi ljudi teže znanju«,⁵ odnosno da se svi trse da postignu istinu. Kao što nam je poznato, postoje parcijalne istine za koje se metafizika izravno ne zanima,⁶ ali postoje i one vječne istine, kao što su istina o smislu našega života i naše smrti. Čovjek je po naravi upućen na ta pitanja i zbog toga ih nitko ne može izbjeći. Mi možemo doduše u trci našega vremena privremeno zaboraviti na njih, ali ona nas čekaju i pitanje je samo trenutka kad će nam se opet pojaviti pred očima našega uma u svoj svojoj ozbiljnosti i dubini. Stoga čovjek traži nešto apsolutno, nešto što će mu dati odgovor na ta pitanja. Traži »neko najviše biće koje se ističe kao temelj svake stvari«.⁷ Upravo u tom traganju za onom »zadnjom istinom koja može objasniti

2 FR 22. O nužnosti ovoga poziva na viši princip, odnosno na Boga, potpuno je bio svjestan Carlos Cardona kada kaže »da je za razlikovanje između dobra i stvarnog zla nužno da smo prije postigli nekakvu spoznaju Boga« (C. Cardona, *Metafisica del bene e del male*, Ares, Milano 1987., str. 151).

3 FR 23. O nemogućnosti adekvatnog govora o Bogu izvrsno je pisao E. Gilson (usp. *Uvod u kršćansku filozofiju*, FTI, Zagreb 1995., str. 57–65).

4 FR 25.

5 Aristotel, *Metafizika*, I, 1, 980 a 22; hrv. prev.: *Metafizika*, preveo Tomislav Ladan, SNL, Zagreb 1985., str. 1.

6 Enciklika napominje da se ipak na kraju krajeva svaka parcijalna istina pokazuje u svojoj univerzalnosti, jer »ono što je istinito treba biti istinito za sve i uvijek« (br. 27).

7 FR 27.

smisao života«,⁸ najbolje se očituje metafizička narav tog istraživanja. Ta posljednja stvarnost prema kojoj teži naš um jest onaj prvi princip svega postojećeg, a kojega metafizika naziva aktom bivstvovanja (*actus essendi*), a njegovu spoznaju smatra najvišim dosegom naravnih sposobnosti ljudskoga uma.

Povijesni razvoj odnosa vjere i razuma

Analizirajući taj odnos tijekom njihova povijesnoga konteksta, enciklika uočuje i razvoj same metafizičke misli. Tako ona prve znakove metafizičkog istraživanja nalazi već u grčkim mitovima u kojima se pokušalo istražiti »podrijetlo bogova i svijeta«. ⁹ Time su prvi grčki mislioci zapravo nastojali otkriti prve principe s pomoću kojih bi ponudili racionalno opravdanje ili utemeljenje vjere u božansko. ¹⁰

Potom je uslijedio susret prvih kršćana s poganskom filozofijom i taj susret nije bio jednostavan. O tome nam svjedoče mnoge idejne borbe kršćana s pogrešnim gnostičkim teorijama o spoznaji božanskoga. ¹¹ S druge strane, kršćanstvo je dalo odgovor na pitanje o smislu života, na koje grčki filozofski genij nije dao odgovor. Prvi su kršćanski mislioci u filozofiji tražili upravo onaj mudrosni element, koji je najizravnije povezan s metafizikom i na koji enciklika posebno stavlja naglasak. U tom smislu ona donosi veoma značajan citat iz Klementa Aleksandrijskog koji kaže: »Kod nas se nazivaju filozofima oni koji ljube *mudrost*, koja sve stvara i poučava, tj. spoznaju Sina Božjega.« ¹² Doista, za Klementa filozofija i nije ništa drugo nego prakticiranje mudrosti, a »mudrost je spoznaja božanskih i ljudskih stvari i njihovih uzroka.« ¹³

Čovjek ne može sam od sebe doseći svu dubinu mudrosti, pa su stoga Grci bili u pravu kad su filozofiju definirali kao ljubiteljicu mudrosti. Međutim Bog mu u tome mnogo pomaže. Kršćanski mislioci su bili svjesni te činjenice. Tako je, primjerice, sv. Toma Akvinski imao golemu intuiciju o ulozi koju Duh Sveti ima u ovom sazrijevanju ljudskog znanja prema dubini mudrosti. On je bio posvema svjestan da je ta mudrost dar Duha Svetoga, a ne naravna vlastitost

8 FR 33.

9 FR 36.

10 Detaljno o ovom problemu pisao je Werner Jaeger u svojoj knjizi: *Die Theologie der frühen griechischen Denker*. On smatra da je Aristotel pod pojmom »teologija« shvaćao »temeljnu filozofsku znanost koju je nazivao i 'prva filozofija' ili 'znanost o prvim principima'. Potom su je njegovi sljedbenici nazivali metafizika« (tr. it.: *La teologia dei primi pensatori greci*, La Nuova Italia, Firenze 1982., str. 6). Usporedi također W. Jaeger, *Paideia. La formazione dell'uomo greco*, vol. I, La Nuova Italia, Firenze 1984., posebno pogl. IX: *Il pensiero filosofico e la scolastica*, str. 283–342.

11 Da bi se dobio pravi uvid u širinu i ozbiljnost ovoga sukoba, potrebno je proučiti iznimno vrijedno djelo sv. Ireneja Lionskog koje nosi znakoviti naslov *Adversus haereses*.

12 Klement Aleksandrijski, *Stromata*, VI., 7, 55, 1–2; PG 9, 277 (isticanje je naše).

13 *Stromata*, I., 5, 30, 1. Jasno je da Klement ovdje misli na spoznaju prvih uzroka, što najizravnije pripada metafizici.

ljudskoga bića, te da njoj pripada da sve stvari »sudi prema božanskoj istini«. ¹⁴ On nije nikada tu mudrost brkao s drugim dvjema vrstama mudrosti, onom teološkom i onom filozofskom. Njegova je golema zasluga što ih je znao s njome divno uskladiti. A to mu je bilo moguće, ističe enciklika, upravo zato što je njegova filozofija »filozofija bivstvovanja, a ne jednostavnog pojavka«. ¹⁵ Time je izrečena sama bit Tomine metafizičke građevine.

Ističući tu osobinu Tomine filozofije, enciklika nam zapravo daje naslutiti kakva će metafizika biti potrebna za uspješnu i komplementarnu suradnju s refleksijom nad objavljenim istinama. Upravo je takva metafizika omogućila ljudskome umu da se vine do najviših vrhunaca svojih spoznajnih moći i spozna duboko jedinstvo istine, do koje doista možemo doći različitim putovima.

Povijest nas uči da naraštaji koji su uslijedili nisu shvatili duboku vrijednost i izvornu istinitost te metafizike, te nisu nastavili istraživati u njezinu duhu i s njezinim principima. Naprotiv, oni su u racionalističkom duhu izgradili takvu filozofiju koja je bila posve odcjepljena od bilo kojega sadržaja vjere. ¹⁶ Taj pogrešni trend u filozofskom istraživanju dostigao je svoj vrhunac u prošlom stoljeću kada su neki predstavnici idealizma nastojali pretvoriti vjeru i njezine sadržaje u »dijalektičke strukture shvatljive razumom«. ¹⁷ Posljedice takvoga trenda odrazile su se i na područje znanstvenog istraživanja, gdje je sasvim nestao bilo kakav odnos s kršćanskom vizijom svijeta, odnosno nestalo je bilo kakvo pozivanje na metafiziku i moral. Jasno da je time ljudska osoba izgubila središnje mjesto u takvom istraživanju, a na njezino je mjesto došao tehnološki napredak koji sve više poprima ulogu poganskog demijurga. Vrhunac te pogrešne filozofije očituje se u pogubnoj *metafizici nihilizma* koja metafizički temelj svake egzistencije ne nalazi više u Bogu kao Samostojnom Aktu Bivstvovanja (*Ipsum Esse Subsistens*, ili kako ga enciklika u br. 79 naziva: *id quod per se Est*), nego u ništa. Smatra se, naprotiv, da nam egzistencija nudi »samo obilje osjetilnih i iskustvenih podataka, pri čemu glavnu ulogu ima ono što je prolazno«. ¹⁸

Uočen je još jedan gubitak koji se dogodio suvremenoj kulturi zbog napuštanja metafizičke refleksije. Filozofija se od mudrosti i univerzalnog znanja svela na jedno od mnogih ograničenih područja ljudskoga znanja, a gdjekad upravo na ona marginalna područja. Odbacivši metafizičnost ljudskog uma, tj. njegovu sposobnost da spozna istinu i istražuje apsolutno, neki su filozofi postavili kao jedinu zadaću svoje refleksije postići subjektivnu sigurnost ili korisnu praktičnost.

14 *S. Th.*, II.–II., q. 45, a. 1, ad 2; II.–II., q. 45, a. 2; FR 44).

15 FR 44: »Eius vere est philosophia essendi et non apparenti dumtaxat«.

16 Usp. FR 45.

17 FR 46. Nije samo riječ o onim vjerskim istinama do kojih razum može doći, nego i o tajnama vjere, kao što su smrt i uskrsnuće Isusa Krista, o kojima naš um ne može izgraditi prikladne pojmove.

18 FR 46.

Zanimanje crkvenog Učiteljstva za metafiziku

Crkva jasno naučava da filozofija, a to znači i metafizika, treba imati svoju autonomiju i onda kada ulazi u odnos s teologijom. To na poseban način vrijedi za njezine principe i metodu. No, unatoč tome crkveno Učiteljstvo »može i treba« u svjetlu vjere izreći kritički sud glede pojedinih filozofija i njihovih naučavanja, posebno glede pitanja o Bogu, kao i pitanja o čovjeku, njegovoj slobodi i etičkom djelovanju. Svjesna mnogovrsnosti filozofskih struja i mišljenja, »Crkva ima dužnost naznačiti ono što u nekom filozofskom sustavu može rezultirati kao nespojivo s njezinom vjerom«. ¹⁹ U tom smislu enciklika se prisjeća proteklih vremena kada je Crkva pojedine filozofske discipline označila kao pogrešne i nespojive s katoličkom vjerom. Kao što je, primjerice, bio slučaj s pogrešnim doktrinama o preegzistenciji duše, ²⁰ doktrini o dvije istine latinskih averoista, ²¹ i nekim drugim.

Crkveno je Učiteljsvo, od polovice prošloga stoljeća, vrlo učestalo upozoravalo na pogrešne doktrine koje su se temeljile na pogrešnim metafizikama ili su pak metafiziku odbacivale. Te su doktrine poznate pod nazivima: fideizam, radikalni tradicionalizam, racionalizam i ontologizam. Ovome se mogu dopisati i Crkvene opomene ovog stoljeća s obzirom na agnosticizam, imanentizam, marksizam i komunizam. ²²

Slijedeći taj povijesni pregled, enciklika s posebnom zabrinutošću govori o našem vremenu koje očituje potpuno nepovjerenje u moć ljudskog razuma. Najgore je to što nije riječ o pojedinim filozofima, nego o zajedničkom mentalitetu jednoga vremena. Tako se čini da je u našem vremenu od svih filozofskih disciplina najgore prošla upravo metafizika. Naime, sa svih se strana čuje samo o »propasti metafizike« (*de interitu metaphysicae*), nastojeći tako prisiliti filozofiju da se zadovolji sa skromnim zadaćama interpretacija činjenica i istraživanja strukture ljudskoga znanja. ²³

Posljedice ovog uništavanja metafizike uočavamo ne samo na filozofskom području nego i na teološkom. Tako se u nekih suvremenih teologa ponovno pojavljuje određeni racionalizam. Kao nužnu reakciju na te racionalističke težnje, rekli bismo kao druga strana medalje, pojavljuje se jedan specifični oblik fideizma koji je podosta raširen, a enciklika ga naziva »biblicizmom« (*biblicismus*). ²⁴

19 FR 50.

20 Usp. Carigradska sinoda, DS 403.

21 Koncil u Vienni, Dekret, *Fidei catholicae*, DS 902; V. lateranski koncil, Bulla *Apostolici regiminis*, DS 1440.

22 Usp. FR 52–54.

23 Usp. FR 55.

24 Usp. FR 55. Enciklika ovdje upozoruje da se u temelju svake hermeneutske metode nalazi jedna filozofija. Stoga je nužno, prije nego dotičnu hermeneutsku metodu primijenimo u tumačenju Svetoga pisma, kritički ispitati filozofsku valjanost njezina temelja.

Sveti Otac svoje upozoravanje na opasnosti koje proizlaze iz podcjenjivanja klasične filozofije i njezinih pojmova, završava poticanjem filozofa, kako onih kršćanskih tako i svih drugih, da se vrate metafizici, da imaju povjerenje u ljudski um, ne gubeći nikada strast za istraživanje posljednje istine.²⁵

Osim što je upozoravalo na pogrešne filozofije, Učiteljstvo je također neprestano nudilo primjere istinske metafizičke misli koje je znalo ostvariti plodnu suradnju s Objavom. Tako Lav XIII. enciklikom *Aeterni Patris*, označuje metafiziku sv. Tome kao najbolji put da se obnovi upotreba filozofije za potrebe vjere. Osim tog puta bilo je i drugih oblika filozofske spekulacije koja je nastavila plodnu suradnju vjere i razuma.

Dokumenti crkvenog Učiteljstva nastavili su poticati i upozoravati na neophodnost dobre filozofske, dosljedno i metafizičke, formacije. Spomenut ćemo samo neke: *Gaudium et spes* (br. 14–15; 20–21); *Optatam totius* (br. 15); *Redemptor hominis* (br. 8) i mnogi drugi dokumenti Svetog Oca, Ivana Pavla II.²⁶

Unatoč tome u mnogim katoličkim školama opada zanimanje za proučavanje, ne samo skolastičke filozofije nego filozofije uopće. Pad zanimanja za filozofiju ne postoji samo u studenata nego i u teologa. Zato Sveti Otac izričito kaže da s »čudenjem i nezadovoljstvom treba konstatirati da ne mali broj teologa dijele ovu nezainteresiranost za proučavanje filozofije«. ²⁷ Mnogi su razlozi za takvo stanje, ali na prvom mjestu je nepovjerenje prema razumu koje se u filozofa dogodilo, nakon što su potpuno »odbacili metafizičko istraživanje o posljednjim pitanjima čovjeka«, ²⁸ da bi usmjerili svoju pozornost na pojedinačne probleme ili na one koji su vezani samo za neka područja života, a katkad samo na čisto formalne probleme.

Enciklika pak smatra da filozofija ima svoju primjenu u raznim granama teologije, a prvenstveno u dogmatskoj, fundamentalnoj i moralnoj teologiji. Međutim, ona je od najveće važnosti za teologiju kada se ova posljednja pojavljuje kao *intellectus fidei*. I zato kada Sveti Otac kaže da spekulativna dogmatska teologija »pretpostavlja i obuhvaća filozofiju čovjeka, svijeta i, još dublje, samog bitka (*ipsius 'esse'*)«, ²⁹ onda je sasvim jasno da on upućuje na nužnost metafizike, a mi bismo se usudili reći – metafizike bitka.

U ozračju takve metafizike enciklika bez ustezanja izričito spominje i pojam 'kršćanska filozofija', objašnjavajući da je riječ o posebnom 'stanju' filozofije, odnosno posebnom načinu filozofiranja, tj. o »jednoj filozofskoj spekulaciji pojmljenoj u životnom jedinstvu s vjerom«. ³⁰

25 FR 56.

26 Enciklika donosi u noti br. 84 niz dokumenata i prigodnih govora Svetog Oca o toj temi.

27 FR 61.

28 FR 61.

29 FR 66.

30 FR 76. Čini se da se je Sveti Otac, ne spominjući imena, odlučio za Maritainovo stajalište glede rasprave o postojanju kršćanske filozofije. Bit Maritainova stajališta je u njegovu »razlikovanju između naravi filozofije i stanja u kojem se ona stvarno i povijesno nalazi u

Ali da bi filozofija doista bila u suglasju s objavljenom Božjom riječi, a time i korisna za teologiju, od filozofije će se zahtijevati da hitno uradi sljedeće:

1) da ponovno povratu svoju izgublenu mudrosnu dimenziju, a to znači istraživanje onog zadnjega smisla svega realnoga, a to joj može dati samo metafizika. Ona filozofija koja bi nijekala postojanje ovoga smisla, bila bi ne samo neprikladna u refleksiji o Božjoj objavi, nego u potpunosti pogrešna filozofija;³¹

2) da u metafizičkoj refleksiji o čovjeku pokaže njegovu sposobnost da spozna istinu;

3) što je i najvažnije za metafiziku, da je narav te filozofije stvarno metafizička. To znači da je sposobna u istraživanju istine transcendirati empirijske podatke, kako bi dosegla nešto apsolutno, posljednje, i utemeljujuće. Enciklika ne želi ovdje analizirati pojedine tipove metafizike nastale tijekom povijesti, nego želi samo »potvrditi da stvarnost i istina transcendiraju faktičko i empirijsko«;³² kao i to da čovjek posjeduje sposobnost da spozna ovu transcendentnu i metafizičku dimenziju, i to na istinit i siguran način, premda nesavršen i analogan.

Analizirajući aspekte kršćanske filozofije, odnosno pitanja na koja ona pokušava pronaći odgovore, kao što su pitanja o zlu i patnji, o smislu života ili o onom filozofski najradikalnijem pitanju »Zašto nešto postoji?«, očituje se sva dubina zahtjeva za metafizikom bitka. Ta »proučavanje cjelokupne stvarnosti u odnosu na biće i na njegov najradikalniji unutrašnji princip, akt bivstvovanja, jest jezgra metafizičkog rada«,³³ i nijedna druga disciplina ne može zamijeniti metafiziku na tom području. Upravo u horizontu ovakve metafizike nastaje i razvija se pojam o osobnom Bogu kao slobodnom Stvoritelju svijeta i o osobi kao duhovnom biću.³⁴

Osoba – najizvrsnije mjesto za metafiziku

Metafizika se također pokazuje kao ona filozofska disciplina koja utemeljuje dostojanstvo ljudske osobe, a na osnovi njezine duhovne naravi koja posjeduje svoj vlastiti bitak, kojega dobiva zahvaljujući participaciji na

ljudskom subjektu« (J. Maritain, *Sulla filosofia cristiana*, Vita e pensiero, Milano 1978., str. 34). Maritainov je zaključak da se filozofija po naravi ne može nazvati kršćanska, ali da svakako postoji *kršćansko stanje* filozofije (usp., *ibid.*, str. 41). One koje više zanima taj problem uputili bismo na temeljnu studiju: Antonio Livi (ured.), *Il problema della filosofia cristiana*, Patron, Bologna 1974. i na vrlo detaljnu bibliografiju o tim pitanjima koju je izradio Étienne Gilson u svome djelu *L'Esprit de la philosophie médiévale* (J. Vrin, Paris 1936.).

31 Usp. FR 81.

32 FR 83.

33 Luís Clavell, *Metafisica e liberta*, Armando Editore, Roma 1996., str. 135.

34 Usp. FR 76. Korisno je podsjetiti se ovdje da su filozofske istine o slobodnom stvaranju svijeta ni iz čega i pojam ljudske osobe otkriće upravo »kršćanske filozofije« Srednjega vijeka koje grčka misao nije poznavala.

božanskom Bitku. I zbog toga se osoba pokazuje kao najizvršnije mjesto gdje se može susresti bitak, odnosno prigoda za metafizičku refleksiju.³⁵

Treba reći da nam se ta prigoda ne pruža samo tu, nego bilo gdje, gdje susretne poziv prema apsolutnom i transcendentnom, čovjek može otkriti uspon prema metafizičkoj dimenziji stvarnosti. Naime, nije moguće zadržati se samo na iskustvu, pa bilo ono ne znam koliko intimno i duhovno. Nužno je da teoretska refleksija dođe do duhovne supstancije i temelja koji je podržava. Zato Sveti Otac smatra da nas u trećem mileniju očekuje veliki izazov, a to je »znati izvršiti prijelaz, toliko važan i urgentan, od fenomena do temelja«,³⁶ a to znači prijeći od fenomenologije na metafiziku.

Filozofija koja ne bi posjedovala tu metafizičku otvorenost, bila bi potpuno neupotrebljiva za teologiju. Ta, upravo se metafizika pojavljuje kao »privilegirana posrednica u teološkom istraživanju«. ³⁷ Zbog toga ona teologija koja ne bi posjedovala taj metafizički horizont, ne bi uspjela prijeći iznad same analize religijskog iskustva i ne bi omogućila teologiji – ukoliko je *intellectus fidei* – da dosljedno izrazi univerzalnu i transcendentnu vrijednost objavljene istine.

Prema tome, da bi uspješno izvršila aktualnu i važnu zadaću shvaćanja objavljene istine odnosno objašnjenje razumijevanja vjere (*intellectus fidei*), teologija se treba poslužiti filozofijom bitka. A »unutar obzorja predaje kršćanske metafizike filozofija bitka je dinamična filozofija koja uočava zbilju u njezinim ontološkim, kauzalnim i komunikativnim strukturama«. ³⁸ Njezina neprolazna istinitost i snaga, proizlazi iz činjenice da je utemeljena na samom aktu bivstvovanja (*actu ipso 'essendi'*), koji joj omogućuje da nadiđe sve granice i stigne do samog Boga. Mislimo da bez sumnje možemo reći da je ovdje riječ o metafizici sv. Tome Akvinskoga. ³⁹

Zaključak

Enciklika se na kraju obraća teolozima pozivajući ih da u izradbi najuže veze između teološke i filozofske mudrosti, obnove te učine očevidnijom »metafizičku dimenziju istine«, ⁴⁰ da bi mogli ući u kritički dijalog sa suvremenom filozofskom misli, kao i s cijelom filozofskom tradicijom, bila ona u sintoniji s Božjom riječi ili ne. Potom se obraća i filozofima, kao i onima koji poučavaju filozofiju, da imaju hrabrosti, na tragu filozofske tradicije neprolazne vrijednosti, obnoviti filozofsku misao, obnavljajući joj mudrosnu, istinosnu, ali i metafizičku dimenziju.

35 Usp. FR 83.

36 FR 83.

37 FR 83.

38 FR 97.

39 Usp. FR 98. Sveti Otac ovdje ne spominje izričito imena filozofa, ali mi se usuđujemo reći da se nedvosmisleno misli na filozofiju sv. Tome Akvinskoga, kao i na njezinu suvremenu ali vjernu obradbu poput one koju su proveli E. Gilson, J. Maritain, C. Fabro i dr.

40 FR 105.

Može se nekom čitatelju na prvi pogled činiti da smo malo pretjerali u isticanju važnosti metafizike u ovoj enciklici, ali to nije točno. Naime, nismo mi oni koji inzistiraju na njoj, nego Sveti Otac doslovce »inzistira na metafizičkoj komponenti«. ⁴¹ On to ne čini samo zato što mu je na srcu prijeko potrebna upotreba zdrave metafizike u teologiji, nego i zato što je kao pravi filozof uvjeren da je to nužan put da bi se nadvladala i kriza koja vlada gotovo u svim područjima suvremene filozofije. Potreba za metafizikom postaje još očiglednijom, smatra on, ako se ima na umu razvoj koji su danas postigle hermeneutske znanosti, kao i različite analize jezika. Unatoč velikoj koristi od njihova napretka, one ipak potiču i nepovjerenje koje vlada prema sposobnostima ljudskog razuma, ⁴² a koje prava metafizika bitka treba i može povratiti.

METAPHYSICS IN THE ENCYCLICAL FIDES ET RATIO

Borislav DADIĆ

Summary

At a time when there is a loss of confidence in mans ability to attain the truth and philosophical understandings are being brought into question, the encyclical Fides et ratio in an energetic manner spreads light on mans metaphysical abilities. The author of the article aims at showing what place and to what importance metaphysics plays in the encyclical. An historical analysis on the development of metaphysics brings about its high point in the metaphysical existence of Thomas Aquinas, which is based on the act of existence (actus essendi) as his first principle. The author goes onto to emphasis the essence of such metaphysics for theological subject's especially fundamental, dogmatic and moral theology.

41 FR 83.

42 Usp. FR 84.

